

pendent; cuiusmodi sunt quae ad religionem spectant ¹. *Anarchia*; tum quia, cum nullibi nunc existat illud pactum sociale, nulla existeret legitima auctoritas, ac proinde unusquisque facultatem haberet contra existentes auctoritates insurgendi; tum quia populus, cum totius ordinis politici fons et principium sit, posset illum pro lubitu suo quotidie commutare, et invertere, et principes utpote a se demandatos e solio deicere.

92. Prop. 2^a. *Potestatis civilis origo repetenda est a Deo.*

Probat. Societas civilis, uti iam ostendimus ², absque supremo imperante existere non potest. Atqui naturale est cuique rei id, sine quo non potest ipsa existere, unde « quaelibet res naturaliter conservat se in esse, et corrumpentibus resistit, quantum potest ³ ». Ergo potestas civilis ad naturam ipsam societatis pertinet; proindeque a Deo, qui naturae societatis est auctor, suam sumit originem. Quod argumentum amplius ex eo confirmatur, quod ordo, quem societas naturaliter exoptulat, sine suprema potestate consistere nequit; et ideo principium, ex quo haec proficiscitur, oportet, ut idem sit, ac principium ordinem rerum constituens, idest divina Sapientia. Quam veritatem PP. apertis verbis professi fuere. Puta, Tertullianus, ostendens Christianos ad obediendum regibus, etsi infidelibus, teneri, inquit: « Christianus nullius est hostis, nedum imperatoris, quem sciens a Deo constitui, necesse est ut et ipsum diligat, et revereatur, et honoret, et salvum esse velit ⁴ ». Et Theophilus Patriarcha Antiochenus: « Deum, non Caesarem adorabo, sciens Caesarem ab Ipso esse ordinatum ⁵ ». Hinc s. Augustinus: « Prorsus Divina Providentia constituuntur regna humana ⁶ ».

¹ Hinc Rousseavius iubet morte plectendum, qui religionem, quaecumque ea sit, plebis consulto decretam non profitetur; lib. IV, c. 8.

² P. 133-134.

³ 2^a 2^{ae}, q. XLIV, a. 5 c.

⁴ *Adv. Scapul.*, c. 2.

⁵ *Ad Autolicum*, lib. I, apud Bern. Marechal, *Concordantia sanctorum Patrum Ecclesiae graecae atque latinae*, t. I, p. 75, Augustae Vindelicorum 1769.

⁶ *De Civ. Dei*, lib. V, c. 1.

ART. VIII. *Aquinatis doctrina adversus Spedalierium exhibetur*

93. Utriusque, quam demonstravimus, propositionis veritatem iterum ac tertio s. Thomas tanta evidentia insinuat, ut vix intelligatur, quomodo Nicolaus Spedalieri pacti socialis patronus eo processerit, ut suam sententiam ab Aquinate iam antea assertam esse affirmaverit ¹. Sane, secundum sanctum Doctorem, 1° auctoritas regis est velut quaedam derivatio auctoritatis paternae: « Regimen regis super civitatem, vel gentem processit a regimine antiquioris in domo, vel vico ² »; unde « aliquando reges populorum patres vocantur ³ ». Jam sicut auctoritas paterna non quidem ab aliquo inter patrem, et filium pacto, sed naturaliter patri indita est, ita auctoritas regis; adeo ut non quia populus se in potestatem regis subicit, regna constituantur, sed potius « civitates et regna constituuntur ex his, qui sunt subditi ⁴ ».

2° Comparisonem instituens inter Deum mundi gubernatorem, et regem, inquit: « Similitudo divini regiminis invenitur in homine . . . quantum ad hoc, quod per rationem unius hominis regitur multitudo: quod maxime pertinet ad officium regis. Hoc igitur officium rex se suscepisse cognoscat, ut sit in regno . . . sicut Deus in mundo. Quod si diligenter recogitet, . . . iustitiae in eo zelus accenditur, dum considerat ad hoc se positum, ut loco Dei iudicium in regno exercent ⁵ ». Ast huiusmodi comparatio institui haud posset, si a populo potestas regi conferretur; neque hic *loco Dei*, sed *loco populi* iudicium in regno exerceret.

3° Expressa verba *iuris divini, ordinationis divinae* sanctus Doctor adhibet, cum de potestate regis loquitur. . . « Sicut actiones rerum naturalium procedunt ex potentiis naturalibus; ita etiam operationes humanae procedunt ex humana voluntate. Oportuit autem in rebus naturalibus, ut superiora mo-

¹ *De' diritti dell' uomo*, lib. I, c. 17, Appendice, p. 95 sqq, Assisi 1791.

² *In lib. I Politic.*, lect. I.

³ *De Regim. Princ.*, lib. I, c. 1.

⁴ *In lib. I Politic.*, lect. I.

⁵ *De Regim. Princ.*, lib. I, c. 12.

verent inferiora ad suas actiones per excellentiam naturalis virtutis collatae divinitus. Unde etiam oportet in rebus humanis, quod superiores moveant inferiores per suam voluntatem ex vi auctoritatis divinitus ordinatae. Movere autem per rationem, et voluntatem est praecipere. Et ideo sicut ex ipso ordine naturali divinitus instituto inferiora in rebus naturalibus necesse habent subiici motioni superiorum; ita etiam rebus humanis ex ordine iuris naturalis, et divini tenentur inferiores suis superioribus obedire¹.

94. Somnari autem videtur Spedalierius, cum Aquinalis doctrinam ita interpretatur, ut potestas civilis a Deo, tamquam causa generali, aequae ac naturales effectus causarum secundarum, derivetur. Etenim in primis, quae hac ratione a Deo proveniunt, *iuris naturalis et Divini* esse, ineptum est asserere. Deinde s. Thomas, secundum Apostoli doctrinam², inquit *esse a Deo potestatem principum, in quantum talis est, et ordinem, quo inferiores potestatibus superioribus subiiciuntur*; ac proinde eum, qui contra hunc ordinem *resistit potestati, Dei ordinationi resistere*³. At certe 1° Divinae ordinationi haud resistit, qui actioni obsistit causae secundae, quae a Deo, tamquam causa universali, pendet; secus ordinationi Divinae resistere dicendus foret, qui, e. g., vitam sibi aggredientis vim, quae etiam pendet a Deo, tamquam primo movente, retundere conatur; 2° Potestas civilis a Deo dimanat eadem ratione, qua ordinem servari Ipse iubet: atqui Deus ordinem servari praecipit per legem naturalem, quae immediate ab Eo est⁴.

¹ 2^a 2^{ae}, q. CIV, a. 1 c. Praestat etiam legere rationem, qua loca Scripturarum, in quibus potestas regis a Deo ortum habere docetur, sanctus Doctor interpretatur. De qua re vid. Sanseverino, *La dottrina di san Tommaso sull' origine del potere, e sul preteso diritto di resistenza*, § VI, p. 32 sqq, ed. cit.

² *Rom.*, XIII, 1-2.

³ In h. l.

⁴ Monere etiam praestat, s. Thomam eadem ratione, ac PP. (cf p. 140), illud docuisse, quod etiam infidelibus principibus fideles populi se subiicere tenentur. Quod certe non docuisset, si auctoritatem ex pacto, non autem a Deo putasset esse repetendam. « Distinctio, inquit, fidelium et infidelium secundum se considerata non tollit dominium et praelationem infidelium supra fideles » (2^a 2^{ae}, q. X, a. 10 c.). Et

ART. IX. *De subiecto, in quo potestas civilis ab ipsa origine residet*

95. Ea, quae hactenus ostendimus, circa divinam potestatis civilis originem, ad ipsam per se, seu obiective consideratam spectant. Quod si haec potestas inspiciatur relata ad subiectum, in quo residet, non pauci ex optimae notae theologis, inter quos Bellarminus¹, et Suarez², docent hanc potestatem a Deo toti multitudini, tamquam subiecto, collatam esse, quae, cum non possit illam per se exercere, tenetur eam in unum, vel alios transferre. Quocirca, secundum hanc sententiam, potestas civilis a Deo mediate tantum principibus confertur.

96. Sed communior atque verior sententia negat auctoritatem primitus in multitudine essentialiter residere, atque ab ea in principem transferri; docetque supremam auctoritatem a Deo immediate in principes devenire; ita tamen, ut persona principis ex aliquo facto humano determinetur, quo posito, Deus immediate auctoritatem ei conferat.

97. Sane, si multitudo ex Divina ordinatione esset auctoritatis subiectum, vel eam per se exercere posset, vel non. Iam ex primo consequitur, democratiam dumtaxat esse naturalem regiminis formam et a Deo praeordinatam; id quod omnino falsum est. Ex altero autem illud existeret absurdum, Deum imperandi facultatem multitudini tribuisse, simulque hanc ad illius exercitium ineptam fecisse.

98. Insuper, hanc alteram sententiam PP. insinuasse videntur; siquidem loca Scripturarum, in quibus potestas a Deo esse asseritur, iis verbis interpretantur, ut illam principibus immediate a Deo conferri haud obscure significant. Ita

(*ibid.*, q. CIV, a. 6 c.): « Fides Christi est iustitiae principium et causa, et ideo per fidem non tollitur ordo iustitiae, sed magis firmatur. Ordo autem iustitiae requirit, ut inferiores suis superioribus obediant, aliter enim non posset humanarum rerum status conservari. Et ideo per fidem Christi non excusantur fideles, quia principibus saecularibus obedire teneantur ».

¹ *De Laicis*, lib. I, c. 6.

² *De Leg.*, lib. III, c. 3-4; *Defensio Fidei Catholicae* etc., lib. III, c. 2.

Tertullianus inquit: « Inde est imperator, unde et homo antequam imperator; inde potestas illi, unde et spiritus ¹»; nempe sicut Deus est, qui immediate creat spiritum, illumque in corpus generatum infundit; ita Deus immediate confert potestatem personae, quae vel per electionem populi, vel per aliud factum humanum determinatur ad principatum suscipiendum. Et alibi: « Colimus imperatorem, sic et quomodo nobis licet, et ipsi expedit, ut hominem a Deo secundum, et quicquid est, a Deo consecutum, et solo Deo minorem ² ». Eadem ratione loquitur s. Irenaeus: « Quae sunt potestates, a Deo ordinatae sunt. . . Cuius enim iussu homines nascuntur, huius iussu et reges constituuntur ³ ». Denique, ceteris omissis ⁴, s. Augustinus: « Non tribuamus, ait, dandi regni atque imperii potestatem, nisi vero Deo ⁵ ».

99. Neque argumento, quo sententia opposita superstruitur, vim inesse nobis videtur. A Suaresio enim ita illud exhibetur: « Suprema potestas, prout est immediate a Deo, solum intelligitur esse in tota communitate, non in aliqua parte eius. . . Et ratio manifesta est, quia ex vi rationis naturalis nulla potest excogitari ratio, cur haec potestas determinetur ad unam personam, vel ad certum numerum personarum, infra totam communitatem, magis, quam ad alium. Ergo ex vi naturalis concessionis solum est immediate in communitate ⁶ ». At vero, homines individui, quibus societas coalescit, si abstracte considerentur, et in illis natura humana tantum attendatur, perfecta aequalitate quidem gaudent; ac proinde nulla est ratio, cur in uno potius, quam in alio, suprema auctoritas resideat. Sed homines non existunt *in abstracto*, bene quidem *in concreto*, et in unoquoque aliquid humanae naturae acce-

¹ *Apologet.*, c. 30, p. 274, Lugduni Batavorum 1718.

² *Lib. Adv. Scapulam*, c. 2.

³ *Adv. haeres.*, lib. V, c. 24, n. 3, p. 321, *Opp.* t. I, Venetiis 1734.

⁴ Cf. Tamagna, *Lettere sull' opera de' diritti dell' uomo*, Lett. I, c. 6.

⁵ *De Civ. Dei*, lib. V, c. 21. Et subdit: « Qui (regnum dat) Augusto, ipse et Neroni; qui Vespasiano, vel patri, vel filio, suavissimis imperatoribus, ipse et Domitiano crudelissimo: et, ne per singulos ire nece sit, qui Constantino christiano, ipse apostatae Iuliano ».

⁶ *Defens. Fidei Cathol.*, lib. III, c. 2. Cf. etiam Bellarm., loc. cit.

dit, quo ipse aliis inaequalis sub variis respectibus existit. Porro fieri potest, ut ex illa inaequalitate, aequalitati naturali abstracte consideratae superaddita, oriatur ratio, cur uni potius quam alii Deus supremam tribuit auctoritatem ¹.

100. Itaque potestas civilis non a multitudine confertur in imperantem, sed per multitudinem, vel per aliam rationem Deus illam confert imperanti. Nisi quod ad utramque sententiam recte intelligendam haec observatu digna sunt:

1° A vero longe aberrant qui cum Sthalio ² asserunt, sententiam, quae potestatem civilem mediate a Deo imperanti communicari tuetur, cum *pacto sociali* affinitatem habere. Et enim illa non ex pacto, sed ex Deo auctoritatem repetit. « Haec potestas, Bellarminus inquit, est de iure naturae: non enim pendet a consensu hominum; nam, velint nolint, debent regi ab aliquo, nisi velint perire genus humanum, quod est contra naturae inclinationem. At ius naturae est ius divinum; iure igitur Divino introducta est gubernatio: et hoc videtur proprie velle Apostolus, cum dicit *Rom. XIII*, Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit ³ ». Quocirca pactum, quod hac sententia agnoscitur, a pacto sociali Rousseauvii toto coelo distat. Nam hoc respicit auctoritatem ipsam creandam, sine ulla ordinatione naturae: illud e contrario originem potestatis a Deo subaudit, atque tantum respicit subiecti determinationem, in quod illa iam existens potestas transmittitur: unde similitudinem praesertit pacti, quod *politicum* appellari solet, quo nempe civitas naturali iure constituta specialem accipit formam. Neque alias, praeter pactum, legitimas potestatem acquirendi rationes isti Theologi repudiant ⁴; dum e contrario potestatem tantum liberae suae voluntati factiosi acceptam referunt ⁵. Ex quibus etiam colligitur, doctri-

¹ Vid. Taparelli, *Op. cit.*, t. I, part. 2, c. 10, p. 219-220, ed. cit.

² *Storia della filos. del diritto* (trad.), lib. III, sez. 5, c. 1, p. 325 sqq, Torino 1855.

³ *De laicis*, lib. III, c. 6. « Ut illa communitas, subdit Suaresius, habeat praedictam potestatem, non est necessaria specialis voluntas hominum, sed ex natura rei consequitur, et ex providentia Auctoris naturae »; *De Leg.*, lib. III, c. 3, § 5.

⁴ Vid. Suarez, *ibid.*, c. 4, § 3-4; et *Defens. Fid.*, lib. III, c. 2, § 9.

⁵ Vid. Secondo Franco, *Risposte popolari alle obbiezioni più comuni*, c. 57, § 2, p. 686-688, Torino 1861.

nam de mediata communicatione potestatis nulli iacturae esse societati, quasi regiminis formae arbitrato populi assiduis subiicerentur mutationibus. Nam, secundum illos Theologos, postquam in aliquod determinatum subiectum auctoritas translata est, non amplius a subditis repeti potest; praesertim quia populus potestatem in principem transmittit, quam non ex se, sed ex Deo habet, et quam ex lege naturae illi conferre tenetur. Audiatur Suarez: « Negamus ex ea (*praefata sententia*) occasionem rebellionum aut seditionum contra legitimos principes populo dari. Nam postquam populus suam potestatem in regem transtulit, non potest iuste eadem potestate fretus suo arbitrio, seu, quoties voluerit, se in libertatem vindicare. Nam si potestatem suam regi concessit, quam ille acceptavit, eo ipso rex dominium acquisivit: ergo, quamvis rex habuerit a populo illud dominium per donationem, vel contractum, non ideo licebit populo dominium illud regi auferre, nec libertatem suam iterum usurpare. Sicut particularis persona, quae suae libertati renuntiavit, et se in servum vendidit, aut donavit, non potest postea suo arbitrio se a servitute eximere. Idem ergo est de persona ficta, seu communitate, postquam se alicui principi plene subiecit. Item, postquam populus suam potestatem regi contulit, iam se illa privavit: ergo non potest illa fretus iuste in regem insurgere; quia nititur potestate, quam non habet; et ita non erit usus iustus, sed usurpatio potestatis¹ ».

2° Sententia, qua tenemus potestatem imperanti immediate a Deo communicari, non eo sensu accipienda est, quo ab iis intelligitur, qui regia iura exaggerant², ita nempe, ut eadem ratione conferatur potestas civilis, et ecclesiastica³. Etenim potestas ecclesiastica ita immediate est a Deo, ut Christus ipse eius formam designaverit, atque Petrum, et

¹ *Defensio Fidei Cathol.*, lib. III, c. 3.

² Vid. Damiano Romano, *La origine della società civile*, c. 2.

³ Adnotare hic praestat doctrinam de *communicatione mediata* a nonnullis Theologis Scholasticis eo consilio propugnatam esse, ut hac ratione eorum sententiae contraherent, qui originem potestatis civilis et ecclesiasticae aequiparare intendebant. Cf. Balmes, *Il Protestantismo paragonato col Cattolicesimo* (trad.), t. II, c. LI, p. 180 sqq., Napoli 1848.

Apostolos Ecclesiae praefecerit: « Potestas ecclesiastica, inquit Becanus, cum supernaturalis sit, non potest tribui, nisi a solo Deo, praesertim si sermo sit de suprema¹ ». Potestatis autem civilis persona ex aliquo facto humano designatur, quo posito, Deus immediate ei confert auctoritatem, non quidem inusitatis mediis, sed iis, quibus, ut naturae auctor, societati providet. E. g., etiam quando populus supremum principem sibi constituit, « princeps quidem designationem habet a populo: potestatem vero non nisi a Deo tenet, ut auctore naturae. . . Idem plane contingit in muliere, quae sua quidem voluntate virum eligit, non ei tamen maritalis potestatis iura tribuit² ».

101. Ex his illud etiam colligitur, sententiam de immediata communicatione potestatis non esse intelligendam, quatenus ipsa determinatio subiecti a Deo immediate dimanet³, siquidem Deus uti auctor naturae causas secundas ab hac imperii collatione minime excludit⁴. Sane ex iure naturae haud repeti potest penes hanc, vel illam personam imperium existere: neque ex divino iure positivo, quemadmodum in quibusdam V. T. principibus evenit, quos immediate constituit, aut inungi in reges Deus iussit⁵. Neque loca Scripturarum, in

¹ *Opusc. Theolog.*, Opusc. XXIII, c. 1. De diversa ratione, qua potestas ecclesiastica et civilis confertur, vid. G. Ant. Bianchi, *Della potestà e della politica della Chiesa*, t. III, lib. I, c. I, § 1; *ibid.*, § 12; et Pey, *L' autorità delle due potestà* (trad.), t. I, part. I, c. I, Massima III.

² Gerdilius, *De principatu civili*, p. 352-353, *Opp.* t. III, ed. cit.

³ Ita opinantur Petrus de Marca (*De concord. Sacerd. et Imper.*, lib. I, c. I, § 2). Dupinius (*De antiqua Ecclesiae Disciplina*, Dissert. 7, c. 2, § 1), Marcus Antonius de Dominis (*De republ. Christ.*, lib. VI, c. 2, § 10 sqq.).

⁴ Vid. Rosmini, *Filos. della morale, Diritto razionale derivato, Diritto sociale*, lib. 4, sez. I, part. III, c. 3, art. I, § 1.

⁵ « Ex illo universali praecepto, ad rem inquit Thomas Cerboni, quod a Deo naturae auctore habemus de principatu suprema potestate, qua societas politica regatur, una potius prae altera forma regiminis profecto non deducitur: aliunde etiam in Evangelica lege nulli constitutum legimus, ut istae, vel illae politicae societates hac potius, quam altera forma regiminis gubernentur: tandem nonnullas politicas societates monarchico, alias aristocratico, quasdam democratico regimine gubernatas novimus; atque illud etiam compertum ha-

quibus potestatem a Deo esse adstruitur, sententiam illam insinuant. « Non est, s. Chrysostomus inquit, potestas, nisi a Deo. Quid dicis? omnis ne princeps a Deo ordinatus est? Non hoc dico, inquit. Neque enim de singulis principibus mihi sermo nunc est, sed de re ipsa. Nam quod principatus sint, et quod alii imperent, alii subiecti sint, neque omnia casu, ac temere ferantur, populis, quasi fluctibus, hinc et inde circumactis, Divinae sapientiae opus esse dico. Ideo non dixit, non enim est princeps, nisi a Deo, sed de re ipsa loquitur, dicens, *non enim est potestas, nisi a Deo: quae vero sunt potestates, a Deo ordinatae sunt.* Sic et cum quidam sapiens dicit: *a Deo adaptatur viro mulier*, hoc dicit, quia nuptias Deus constituit, non quia singulos, qui mulieres ducunt, ipse coniunxerit ¹ ».

ART. X. De titulis, quibus potestas civilis acquiritur

102. Quoniam demonstravimus Deum esse, qui potestatem civilem subiecto confert, quod ex aliquo facto humano determinatur, quodnam sit hoc factum, explicandum nobis est.

Iam in primis advertendum est aliter rem se habere in societate primitiva constituta, ac in societatibus decursu temporis efformatis. Sane, in societate primitiva constituta principatus ex familia et cum familia primitus extitit. Etenim, quoniam auctoritas, utpote civitatis forma substantialis, ab ea separari non potest, principatus politicus inde oritur, unde ipsa civilis societas efflorescit. Atqui civilis societas, ut superius demonstratum est, non aliunde oritur, quam ex familiarum propagatione ex una domo, ut ex stipite communi. Ergo primum civilis auctoritatis germen in familia, ac

bemus, quod est a Deo auctore generatim institutum de principatus suprema potestate suum effectum habere in regimine cum monarchico, tum aristocratico, tum democratico. Igitur politicum regimen, seu principatus suprema potestas singulariter spectata est humanae institutionis »; *De iure et legum disciplina*, t. IV, lib. 27, c. I, § IV, p. 233, Romae 1778.

¹ *In Epist. ad Rom., Hom. XXIII, p. 686, Opp. t. IX, Parisiis 1731. Adversariis, nonnulla Scripturarum, et PP. testimonia pro sua opinione afferentibus, respondet laudatus Cerboni, Op. cit., c. II, § I-II, p. 239-247.*

proinde in domestica auctoritate viget. « Quia, inquit s. Thomas, omnis domus regitur ab aliquo antiquissimo, sicut a patrefamilias reguntur filii; exinde contigit, quod etiam tota vicinia, quae erat constituta ex consanguineis, regebatur ab aliquo, qui erat principalis in cognatione, sicut civitas regitur a rege. Unde Homerus dixit, quod unusquisque uxori et pueris suis instituit leges, sicut civitas regitur a rege. Ideo autem hoc regimen a domibus et vicis processit ad civitates, quia diversi vici sunt civitas dispersa in diversas partes; et ideo antiquitus habitabant homines dispersi per vicos, non tamen congregati in unam civitatem. Sic ergo patet, quod regimen regis super civitatem vel gentem processit a regimine antiquioris in domo, vel vico ¹ ». Quod quidem non est intelligendum, quatenus auctoritas civilis a paterna non differt, vel haec in illam absorbetur; sed quatenus auctoritas paterna est veluti factum, quo posito, Deus communi multarum familiarum auctori civilem potestatem confert. Cum enim paterna auctoritas ad plures familias regendas apta non sit, communis plurium familiarum auctor potestatem iis regendis a Deo accipit, quam vel ad maiorem natum inter filios suos transmittit, vel ad eum, quem haeredem relinquit. Quod si quidam ex primi auctoris nepotibus ab ipsius auctoritate expresso, vel tacito consensu emancipetur, ille fit princeps novae societatis civilis, quae omnibus generationibus ex illo enatis constat ².

103. Quoad autem civitates decursu temporis efformatas, facta, seu tituli, quibus tum apud illos, tum etiam diebus nostris determinatur persona, cui Deus civilem confert potestatem, sunt legitima successio, electio, victoria in bello iusto, et praescriptio. Electio in primis adhibetur, quando in societate deficit, quacumque ex causa, princeps, in quo suprema auctoritas residebat. Qua in re adnotandus est Giobertii, Mammianii, aliorumque error, qui populum ad eligendum praestantiorum ingenio teneri contendunt, quasi ius imperandi

¹ *In lib. I Politic., lect. I.*

² *Vid. Bossuetius, Politica estratta dalle proprie parole della sacra Scrittura (trad.), t. I, lib. 2, art. 1, prop. 3, p. 51 sqq., Venezia 1773.*

idem sit, ac ius docendi. Sane, non quidem praeclarum ingenium ad regendam civitatem expostulatur, sed prudentia, et iustitia: « Istae duae virtutes sunt maxime propriae regi, scilicet prudentia, et iustitia ¹ ». Insuper, consensus in electione non oportet, ut semper explicite, et libere eliciatur, sed aliquando tacite, vel necessario, puta, cum potestas in eum naturaliter defertur, qui reipsa auctoritatem exhibet fini societatis opportunam. Hinc s. Thomas: « Si aliquis inveniatur in civitate, qui fuerit melior aliis, etiam bonis existentibus . . . huic bonum est subiici ² ». Atque: « Si unus inveniatur, qui excedit omnes alios in virtute, iste debet principari ³ ».

104. Supremae auctoritatis transmissio per successionem duobus modis explicari potest, vel considerando supremam potestatem tamquam ius principis, quod, sicut et cetera sua bona et iura, haeredi suo transmittit; vel dicendo ius haereditarium esse tamquam aliquam electionem eius, qui ad supremam potestatem successione accedit; quae electio semel facta est pro omnibus, qui iure haereditario sibi debent succedere. Porro hic modus potestatem transmittendi stabilioris imperio firmitudinem tribuit ⁴, aditum praecludit intestinis dissensionibus, et partium studiis, quae maximo discrimini societatem obicere solent, efficitque, ut designatus regni successor disciplinis, quae ad officium et manus regium pertinent, commodius faciliusque excoli possit; necnon ut futuros reges iam revereri, iisque obtemperari cives incipiant. Unde ipse Machiavellius fatetur minores difficultates occurrere in tuendis statibus haereditariis, et assuetis sanguini sui principis, quam in novis ⁵.

105. Quandoque autem ille, qui gentem aliquam bello iusto devicit, hanc sibi subiicit, et princeps eius constituitur. Quem titulum legitimum esse deducitur ex debito consensu, explicito, sive implicito, gentis devictae, quae eo ipso, quod

¹ 2^a 2^{ae}, q. L, a. 1 ad 1. — ² In lib. VII Polit., lect. II.

³ Ibid., lib. III, lect. XII.

⁴ Vid. Cousin, Cours d'hist. de la phil. mor., leç. IX.

⁵ De Princip., c. 2.

bellum iniustum suscepit, consentit, vel consentire debuit ad victoris ditioni se subiiciendam ¹. « In omnibus, ad rem s. Augustinus, fere gentibus quodammodo vox naturae ista personuit, ut subiugari victoribus mallent, quibus contigit vinci, quam bellica omnifaria vastatione deleri ² ».

106. Denique circa praescriptionem quaeritur, utrum iniustus usurpator, lapsu temporis ³, fieri possit princeps legitimus. Porro certum est, solam supremam auctoritatem tranquillam possessionem non esse legitimam titulum ipsius possidendae, neque factum, hac de re, sufficere ad ius constituendum: « Illa, quae sine peccato esse non possunt, nulla praescriptione firmantur, quia . . . diuturnitas temporis non minuit peccatum, sed auget ⁴ ». Sane, si sola possessio supremam auctoritatis esset titulus sufficiens ad eam legitime possidendam, illud foret, vel quia, ut quibusdam placet, tunc legitime censendus esset adesse populi consensus; vel quia Deus merito putabitur revera conferre supremam auctoritatem illi, qui eam tranquille possideret. Atqui neutrum dici potest. Non primum, tum quia ex eo quod populus ab usurpatore non desciscit, haud sequitur ipsum in illius usurpationem consentire; siquidem fieri potest, ut populus iugum usurpatoris invitatus patiatur, et prudentiae tantum obediat, exteriori illi obedientiam praestando: tum quia, etiamsi populus consentiret in iniustam supremam potestatis occupationem, non sequeretur eam legitimam fieri: quamdiu enim existit princeps legitimus, et quamdiu hic aliquam rationabilem spem habet auctoritatem recuperandi, et saltem quamdiu sufficienti temporis lapsu non constat societatis interesse, ut usurpator tamquam legitimus princeps habeatur, princeps e solio electus, eiusque haeredes suo iure nequeunt spoliari. Non alterum, quia inde sequeretur, Deum omnia, quae fiunt, appro-

¹ Vid. Suarez, De Leg., lib. III, c. 4, n. 4.

² De Civit. Dei, lib. XVIII, c. 2.

³ Diximus lapsu temporis; nam in actu belli potest Respublica usurpatoris, velut iniusti invasoris, vim vi repellere, « quando non est recursus ad superiorem, per quem iudicium de invasore possit fieri »; In lib. II Sent., Dist. XLIV, q. II, a. 2 ad 5.

⁴ In lib. IV Sent., Dist. XLI, q. I, a. 5, sol. 1 ad 2.

bare, furem posse bona, quae furatus est, retinere, et nihil omnino iniustum esse; quidquid enim sit, Deo permittente, evenit ¹.

107. At vero, potest, positis quibusdam circumstantiis, auctoritas per praescriptionem legitime possideri. Cum enim suprema auctoritas a Deo conferatur ad bonum publicum, merito Deus censendus est auctoritatem hanc illi conferre, quem societatis quamplurimum refert tamquam legitimum principem haberi. Iam tales aliquando sunt circumstantiae, ut societatis quamplurimum referat eum haberi legitimum principem, qui nullum habet titulum a praescriptione diversum. Et sane, fieri potest, ut maxima debeat subire pericula societas ex tentaminibus, quae fierent ad usurpatorem e solio deiciendum, et inde timenda sunt anarchia, rerum publicarum perturbatio, bella civilia, aliaque sexcenta et gravissima incommoda, absque forsitan ulla spe legitimum principem, vel eius successores in solium restituendi. Nemo autem non videt, quamplurimum referre, ut ea caveantur incommoda; quod aliter fieri non potest, nisi tamquam legitimum principem habendo, qui supremam potestatem facto obtinet ². Ex quibus etiam vides praescriptionem, ubi de suprema auctoritate agitur, non in gratiam usurpatoris, sed potius in gratiam populorum, tamquam legitimum titulum admitti.

¹ Subditi autem, quamvis iuvare usurpatorem, ut in sua possessione stabiliantur, prohibeantur; tamen legibus, quae ab ipso pro bono communi et ordine sociali feruntur, obtemperare tenentur. In hoc autem potius legitimo principi morem gerunt, qui id velle praesumitur; non autem usurpatori, qui, cum *per violentiam dominium surripit, non efficitur vere praelatus, vel dominus* (In lib. II Sent., Dist. XLIV, q. II, a. 2 sol.) Sane, « principibus saecularibus in tantum homo obedire tenetur, in quantum ordo iustitiae requirit. Et ideo, si non habeant iustum principatum, sed usurpatum . . . , non tenentur eis subditi obedire, nisi forte per accidens, propter vitandum scandalum, vel periculum »; ² ^a 2^{ae}, q. CIV, a. 6 ad 3.

² Vid. I. Blataircu, *Inst. phil.* t. II, pars 2, *Ethica specialis*, c. 2, art. 3, § 2, num. 3, punct. 3, quaest. 2, p. 218, 219, Burdigalae 1849.

ART. XI. De variis regiminis formis

108. Pro varietate subiecti, in quo potestas civilis determinatur, ac pro varietate iuris, quod ipsi competit quoad multitudinem dirigendam, variae distinguuntur regiminis formae.

109. Iam formae, ut aiunt, *elementares sunt monarchia, aristocratia, et democratia*. Regimen *monarchicum* illud est, in quo summa potestas penes unam physicam personam residet: *aristocraticum*, si penes optimates, aut concilium ex quibusdam eorum coactum: *democraticum*, si penes totius civitatis communitatem ¹. Ex harum simplicium regiminis formarum diversa collatione, aliae *mixtae* oriuntur, quae diversis subiacent immutationibus, prout singula elementa componentia diversa ratione supremam potestatem participant; atque generalim *repraesentativae* vocari solent.

110. Iam ex natura non determinatur haec, vel alia regiminis forma; atque per accidens, secundum peculiarem populi indolem, et morum conformationem, aliasque temporum et locorum diversas circumstantias, una, vel altera magis opportuna

¹ ¹ ^a 2^{ae}, q. XCV, a. 4 c. Quoniam vero numquam tota communitas potest esse subiectum supremae potestatis, formae regiminis ad *monarchiam, et polyarchiam* revocantur, cum numerica differentia inter multos de plebe, vel de optimatibus nequeat specificam formae regiminis diversitatem constituere, nam in utroque casu maior semper est pars eorum, qui sunt dumtaxat subditi (cf Haller, *Restauration de la science politique*, t. I, c. 20). Duae autem illae regiminis formae aliam ob rationem a se invicem differunt. Etenim in forma monarchica potestas cum illa persona, penes quam residet, identitatem habet; ac proinde monarcha, quamvis « non sit solutus quantum ad vim directivam eius (*legis*) »; tamen « dicitur esse solutus a lege quantum ad vim coactivam legis; nullus enim proprie cogitur a seipso; lex autem non habet vim coactivam, nisi ex principis potestate: sic igitur princeps dicitur esse solutus a lege, quia nullus in ipsum potest iudicium condemnationis ferre, si contra legem agat » (¹ ^a 2^{ae}, q. XCVI, a. 5 ad 3). Ast in regimine polyarchico, qui supremae potestatis sunt participes, duplici respectu sunt considerandi, nempe quatenus leges faciunt, aliaque exercent auctoritatis iura; et quatenus sunt tantum societatis membra. Iam quatenus huiusmodi sunt, nihil a ceteris differunt, ac proinde legibus subiciuntur, et, si eas violaverint, iudicari et puniri, aequae ac ceteri cives, possunt, nisi aliqua lege fundamentali cautum sit de modo speciali, quo habendi sint, ubi leges violaverint, qui supremam auctoritatem participant.